

את "פשוטו"-שלו¹³, על אחת כמה וכמה כאשר לצד הרמב"ם ניצב ראב"ע¹⁴.

אשר לחזו"א, דומה שגם סדר דבריו וגם הקשרם מורה בעליל שנקודת המוצא לפרשנותו, כמו גם לטענתו מהו "פשוט דקרא", מבוססים בראש וראשונה על האמירה ההלכתית של הספרא. הוא שאמרנו: לדידו של החזון איש "פשוטו של מקרא" מזוהה עם הלכה - ההלכה היא נקודת המוצא של פרשנות המקרא, היא דרך הברירה, ומתכולתה נגזרים 'החומרים' הרלוונטיים לפרשנות.

נריה מ' גוטל, ירושלים

* * *

עוד בעניין דרך חלוקת הכתובה לשלוש נשים

לעורך שלום.

לחלוקת דמי הכתובה המוזכרת במשנה כתובות י, ד: "מי שהיה נשוי שלוש נשים ומת" וכו' הוצעו פירושים רבים לאורך הדורות, החל מהתלמודים, עבור בגאונים ובראשונים, וכלה בחכמי דורנו, על גבי 'המעין' ובמקומות נוספים נידונו כמה פעמים פירושו של פרופסור ישראל אומן לסוגיא וגם תגובות לדבריו ותגובות לתגובות. חלק מהפירושים שהוצעו כוללים העמדת אוקימתות, וחלקם סבוכים מבחינה מתמטית. לא אציע כאן את הפירושים השונים וגם לא אדון בהם, כבודם במקומו מונח, אך לדעתי זכיתי בס"ד לפרש את המשנה בדרך חדשה ופשוטה מאוד¹⁵, וברצוני להציג אותה כאן בקיצור.

המשנה מתארת מקרה שבו ראובן היה נשוי לשלוש נשים (לדוגמא: שרה רבקה ורחל). הכתובה של שרה 100 (כנראה הוא נשאה כשהיא אלמנה או גרושה), של רבקה 200

13 ראה מאמרי: 'על הגדרות ה"פשוט", הגנת ה"דרש", וגבוליהם', צהר, יג (חורף, תשס"ג), עמ' 87-96. 'על התקפת ה"דרש"', שם, יד (אביב, תשס"ג), עמ' 161-164; 'פולמוס הפשוט והדרש: יתיחס הוויכוח ומיקומו', ב.ד.ד, 18 (ניסן תשס"ז), עמ' 5-22; ובספרי רש"י צריך עיון, ניצן תשפ"ג, עמ' 29-23.

14 על יחסו הכללי של הרמב"ם לראבע"ז ולפרשנותו לתורה, ראה צוואת הרמב"ם לבנו ר' אברהם, אגרות הרמב"ם, דפו"ר, יד ע"א: "... זה החכם הנזכר רבי אברהם אבן עזרא זצ"ל... והשמר לך שלא תטריד שכלך הזך ונפשך היקרה אלא בחבורינו וחבוריו...". איגרת זו הוזכרה על ידי מהרש"ל, בהקדמת חיבורו ים של שלמה למסכת ב"ק, זאת כחלק מביקורת תקיפה נגד ראבע"ז. דא עקא, רגליים לדבר שאליבא דאמת איגרת זו מזוייפת, ולא נבעה מקולמוס הרמב"ם - ראה ר"י עמדין, מטפחת ספרים, פרק ט; ר"י שילת, אגרות הרמב"ם, עמ' תרצז-תרצט: אגרות מזוייפות. רמב"ם מזכיר את ראבע"ז פעם אחת בלבד - באיגרת לר' שמואל אבן תיבון, ראה ר"י שילת, שם, עמ' תקל. עם זאת, בנו ר' אברהם הזכיר אותו לא מעט - ראה פירושו על בראשית ושמות, לונדון תשי"ח, עמ' רע, רצד תלב, ועוד, וכך גם בספרו המספיק לעובדי השם.

15 לפי עיקרון "פשוטה של משנה", המאפשר לבאר את המשנה גם שלא על פי התלמודים, ובתנאי שידוע וברור שההלכה למעשה נקבעת רק לפי פסיקת התלמודים. ואכמ"ל.

(סכום כתובה רגיל מינימלי), ושל רחל 300 (ראובן התחייב לה יותר מהסכום הרגיל). ראובן מת ולא השאיר מספיק כסף ונכסים כדי לשלם את כל הכתובות במלואן, והשאלה היא איך לחלק את עיזבונו בין שלוש האלמנות¹⁶. המשנה קובעת את החלוקה הבאה:

אם ראובן השאיר 100	אם ראובן השאיר 200	אם ראובן השאיר 300
שרה מקבלת 33.333	שרה מקבלת 50	שרה מקבלת 50
רבקה מקבלת 33.333	רבקה מקבלת 75	רבקה מקבלת 100
רחל מקבלת 33.333	רחל מקבלת 75	רחל מקבלת 150

המשנה לא מפרשת מהו העיקרון ההלכתי-משפטי שעליו מתבססת החלוקה המתוארת. יתר מכן, נראה כאילו עקרונות הלכתיים שונים משמשים כאן בערבוביה, ועיקרון הלכתי שנכון במקרה שראובן השאיר 100 אינו נכון במקרה שראובן השאיר 300, ושני העקרונות אינם נכונים במקרה שראובן השאיר 200.

באינטואיציה ראשונית, יש שתי אפשרויות בסיסיות לחלוקה: 1. חלוקה שווה בשווה של הסכום שנשאר (כפי שעושים במקרה שראובן השאיר 100). 2. חלוקה לפי חלק יחסי של החוב (כפי שלכאורה עושים במקרה שראובן השאיר 300, שהרי החוב הכולל לשלוש הנשים יחד הוא 600, והסכום שנשאר לחלוקה הוא 300; כתובתה של שרה 100 - שישית מהחוב הכללי, ולכן מקבלת 50 - שישית ממה שנשאר. כתובתה של רבקה 200 - שליש מהחוב הכללי, ולכן מקבלת 100 - שליש ממה שנשאר. כתובתה של רחל 300 - חצי מהחוב הכללי, ולכן מקבלת 150 - חצי ממה שנשאר. זו הסיבה שכל המפרשים התחבטו בפירוש משנה זו.

לדעתי המשנה מתנגדת לחלוקה לפי חלק יחסי של החוב, כלומר שעל פי ההלכה אין לתת יותר לאשה שגודל החוב שחייבים לה גדול משל חברתה, שהרי מדוע ששרה תסבול מכך שלרבקה חייבים יותר ממנה? והראיה שכשראובן השאיר 100 מחלקים שווה בשווה, ולא לפי חלק יחסי של החוב. אמנם, נראה כאילו במקרה שראובן השאיר 300 החלוקה היא לפי החלק היחסי של החוב - אך באמת אין הדבר כן, אלא במקרה שראובן השאיר 300 כל אחת מקבלת חצי מהחוב שחייבים לה. לדעתי העיקרון ההלכתי-משפטי שעליו מתבססת החלוקה המתוארת במשנה הוא שתמיד מנסים לתת לכל אחת חצי מהחוב שחייבים לה, אך בתנאי שכל אחת מהנשים הבאות אחריה לא תקבל פחות ממנה¹⁷. כל אחת שמקבלת חצי מהחוב שחייבים לה - מסתלקת מהחלוקה. אם אין אפשרות לקיים תנאי זה, מחלקים את הכסף שווה בשווה.

16 חייבים לפרש שהחוב לכול נוצר ברגע אחד, וכגון שאחת קיבלה קידושין עבור שלושתן, ולכן אין דין קדימות חוב בין הנשים. גם בנקודה זו אין כאן המקום להאריך.

17 מדובר שהחוב שחייבים לנשים הבאות שווה לחוב שחייבים לראשונה, או גדול ממנו, ולכן אין היגיון שהראשונה תקבל יותר מהן.

וכך מוסברת המשנה: במקרה 1 הבעל השאיר 100: אם שרה תקבל 50 שזה חצי מהחוב שחייבים לה לא יישאר מספיק כסף כדי לתת לרבקה ולרחל לפחות 50 לכל אחת, ובגלל שהתנאי אינו יכול להתקיים כולם חולקות שווה בשווה. במקרה 2 - הבעל השאיר 200: בשלב הראשון שרה מקבלת 50 שזה חצי מהחוב שחייבים לה, ומסתלקת מהחלוקה. שלב זה אפשרי מכיוון שסכום החלוקה גדול מ-150 ולכן אף אחת מהנשים הבאות לא תקבל פחות מ-50. בשלב השני נשאר לנו 150 לחלק בין רבקה ורחל. אם רבקה תקבל 100 שזה חצי מהחוב שלה יישאר לרחל פחות ממנה והתנאי אינו יכול להתקיים, ולכן חולקים שווה בשווה את הסכום שנשאר בין הנשים שנשארו: רבקה מקבלת 75 ורחל מקבלת 75. במקרה 3 - הבעל השאיר 300: כל אחת יכולה לקבל חצי מהחוב שלה, ואף אחת לא תקבל פחות ממנה. לכן החלוקה היא פשוטה מאוד: שרה מקבלת 50, רבקה מקבלת 100, ורחל מקבלת 150.

השאלה שנשארה היא: לפי הפירוש שהצעת, המשנה מנסה בכל דרך לתת לאשה חצי מהחוב שחייבים לה. מה העניין בחצי מהחוב דווקא? לדעתי, יש להניח שזו פְּשָׁרָה שקבעו חכמים: כאשר אי אפשר לתת לאשה את כל מה שחייבים לה נותנים לה חצי מהחוב, וזהו מינימום של הֶסְדֵּר תשלומים ראוי. כמובן שאסור להגיע להסדר פשרה עם אשה אחת על חשבון אשה אחרת, ולכן תשלום חצי מהחוב לאשה אחת תלוי בתנאי שכל אחת מהנשים הבאות אחריה לא תקבל פחות ממנה.

מה יקרה אם הבעל השאיר סכום גבוה מ-300 אך קטן מ-600? המשנה לא דנה ישירות בשאלה מה קורה אם הבעל השאיר סכומים אחרים. אם הבעל השאיר 600 ומעלה אין כל בעיה כי כל אחת תקבל את מלוא חובה. אך אם הבעל השאיר סכום גבוה מ-300 אך קטן מ-600 נראה לי שיחלקו את ה-300 השניים (או חלקם) בדיוק באותה שיטה שחילקו את ה-300 הראשונים (או חלקם), וכפי הדוגמאות שלהלן: אם הבעל השאיר 400: בסבב החלוקה הראשון יחלקו את ה-300 הראשונים לפי החלוקה המתוארת במשנה וכפי שפירטנו לעיל. בסבב החלוקה השני יחלקו את ה-100 הנותרים שווה בשווה בין כולן, שהרי אם ניתן לשרה 50 לא יתקיים התנאי האמור לעיל. התוצאה הסופית תהיה כך: שרה תקבל 50 מהחלוקה הראשונה בתוספת 33.333 מהחלוקה השנייה, סה"כ: 83.333; רבקה תקבל 100 מהחלוקה הראשונה בתוספת 33.333 מהחלוקה השנייה, סה"כ: 133.333; רחל תקבל 150 מהחלוקה הראשונה בתוספת 33.333 מהחלוקה השנייה, סה"כ: 183.333. אם הבעל השאיר 500: בסבב החלוקה הראשון יחלקו את ה-300 הראשונים לפי החלוקה המתוארת במשנה וכפי שפירטנו לעיל. בסבב החלוקה השני: שרה תקבל 50 ותסתלק, ואילו רבקה ורחל יקבלו מהשארית שווה בשווה שזה 75 לכל אחת. התוצאה הסופית תהיה כך: שרה תקבל 50 מהחלוקה הראשונה בתוספת 50 מהחלוקה השנייה, סה"כ: 100; רבקה תקבל 100 מהחלוקה הראשונה בתוספת 75 מהחלוקה השנייה, סה"כ: 175; רחל תקבל 150 מהחלוקה הראשונה בתוספת 75 מהחלוקה השנייה, סה"כ: 225.

הערה לסיום: החלוקה המתוארת כאן נכונה לא רק לגבי כתובת נשים אלא גם לגבי

שותפים שהכניסו מעות לקופה אחת ופחתו או הותירו¹⁸, וכפי שמפורש במשנה. פירושו של פרופסור אומן למשנתנו מתבסס על עיקרון חלוקה המתואר במשנת "שנים אוחזין בטלית" שבבא מציעא, ולדעתו יש קשר בין משניות אלו. לעומת זאת, פירושי מתמקד בהצעת פתרון פשוט להסברת משנתנו, ואינו עוסק בשאלת היחס בין משנתנו לבין משנת "שנים אוחזין בטלית"¹⁹.

שמחה גרשון בורר, מודיעין עילית

18 הבבלי מבאר שמדובר דווקא במקרה שהמעות עצמן פחתו או הותירו, כלומר שחל שינוי בערך המטבע, אך אין מדובר בחלוקת רווחים והפסדים בין שותפים.

19 הדבר דומה להבדל שבין פירוש רש"י לתלמוד, לבין פירושם של בעלי התוספות: רש"י מנסה בדרך כלל לבאר את הדברים לפי הקשרם הנוכחי, ואילו בעלי התוספות מנסים ליישב בין הלכות שונות שנאמרו בהקשרים שונים. ולעצם העניין, כנראה שיש חילוקים שונים בין המקרים המתוארים במשנתנו לבין המקרה המתואר במשנת "שנים אוחזין בטלית", וכפי שהעירו בעבר בתגובה לדברי פרופסור אומן, ואכמ"ל. [הערת העורך: פרופ' אומן קרא את הדברים והעיר שהרעיון שמובא כאן שרירותי, בניגוד להסבר שלו שמסתמך על פירוש רה"ג שמקשר סוגיא זו לסוגיא ב'אלו מציאות'. הק' יואל]

ישראל והאומות

שורש ההתקוממות של האומות על ישראל הוא שקובלים על ישראל על מה שאומרים לעבוד את ה' בדרך החיים, והאומות מתפארים לומר שיעקר העבודה הוא לדלג על חיי העולם הזה ולמות למען שמו. וזהו הרז שבכל פעם שישראל מתעוררים לתחייה, ובייחוד כאשר שבים אל אדמתם לנטוע כרמים, מתגעשים רפאים ומתהוללים לעכב בעד תחייתם של ישראל, שכן זהו יסוד כל הקטגוריא שלהם על ישראל.

ובעיקר תהיה זאת טענתם של בני ישמעאל באחרית הימים, כאשר יתגלה הקץ המגולה של "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִפְכֶּם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׁאִי לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבִּי לָבוֹא", ומתוך זה יסבלו בני ישראל צרות רבות עד מאוד מבני ישמעאל. ועל זה אמרו בפרקי דרבי אליעזר: למה נקרא שמו ישמעאל, מפני שעתיד הקב"ה לשמוע בקול נאקת העם ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, שנאמר "ישמע אל ויענם".

הגר"מ חרל"פ זצ"ל, מעייני הישועה פרק נ עמ' רא